

Füstbe ment legenda

Hogyan jutott Konrád és Szelényi kézírata a kályhából a szabad világba?

2002.04.06 01:00

Modor Ádám

Konrád György és Szelényi Iván egyik szamizdatban kiadott munkája azt követően került Magyarországról Nyugatra, hogy a kádári politikai rendőrség 1974-ben a mű összes kéziratpéldányát lefoglalta. Legalábbis ezt a megdöbbentő megállapítást támasztják alá a mára kutathatóvá vált korabeli rendőrségi és titkosszolgálati dokumentumok. Hogy a magyar rendőrségtől milyen módon és miért juthatott a szabad világba a lefoglalt mű, arra egyelőre nincs magyarázat.

Habent sua fata libelli.

„Később, kalandos körülmények között, a rendőrségtől megmentett utolsó kéziratpéldány átjutott a határon, s eljutott akkor már Ausztráliába hozzám.”
(Szelényi Iván, 1978. február)

Amikor Lovas István 1996-ban a Demokratában és az Új Magyarországbán hiteles források alapján megírta Konrád György– Szelényi Iván Az értelmiség útja az osztályhatalomhoz című könyve kéziratának 1974-es kalandos és szégyenteljes történetét, elhatároztam, utánajárok a dolognak.

Személyes érintettségem többrétűnek nevezhető. Ez a könyv volt – Haraszti Darabbére és a Magyar Füzetek néhány száma mellett – az első szamizdatok egyike, amely a kezembe került 1979–80 táján. Az 1978-as svájci magyar nyelvű kiadás egy példányát adta kölcsön egyetemista barátom. (Az egyszerűség kedvéért a külföldön megjelent, itthon betiltott könyveket is szamizdatnak nevezem.)

A szerzőpáros és kéziratuk sorsa, amelyet az elő- és utószóban megírtak, elgondolkodtatott a magyarországi gondolatszabadság állásáról. Bár a könyv alapgondolatait olykor túlbonyolítottnak, tudományoskodónak és gyakran szőrszálhasogatónak éreztem, néhány történelmi példáját, hivatkozását kedveltem. Később, egyetemi tanulmányaim során mint a véleményszabadság elkötelezett híve, vitába is szálltam tanárommal, aki a kádári szocializmust, az aczéli kultúrpolitikát féltette az ilyen művek felforgató hatásától, hazai

kiadásától.

Magam akkor is úgy gondoltam, csekély hatása lenne ennek a szakzsargonban megírt, kevesek számára érthető esszének. Legfeljebb a humán értelmiség bizonyos köreiben váltana ki lagymatag vitát.

Évekkel később, 1985 nyarán, amikor Jakab Lajostól arról értesültem, hogy készül kiadni a könyvet, amelyhez Konrád György a kiadó felkérésére legfrissebb kiegészítéseit is hozzáfűzi, mégis lelkesen szereztem meg Németh Viktor budafoki lakását, hogy ott a feketén kinyomtatott ívekből könyvet állítsunk össze végre Magyarországon is a híres-hírhedt szamizdatból. A szerzők 1974-es letartóztatása és „meghurcolása” nagy súllyal esett latba a döntésemben, hogy részt veszek a könyv elkészítésében.

Az első hazai szamizdat kiadás ezer példányban készült el. Konrád Györgynek Jakab Lajos juttatta el a tiszteletpéldányokat, honorárium gyanánt. Emlékszem, Nagy Jenőhöz cipeltem ki HÉV-vel a Római-partra nagy szatyrokban a terjesztésre szánt mennyiség nekem jutó részét, miután néhány nap alatt elkészültünk a munkával. (Jakab Lajos, Nagy Zsolt és két alkalmi segítőnk: egy János keresztnévű fiú és barátja, akinek a nevére sajnos már nem emlékszem, valamint jómagam vettem részt a könyv példányainak összerakásában, -tűzésében és bekötésében.) Amikor ez a szamizdat kötet 1985 nyarán Magyarországon megjelent, Szelényi Iván Amerikában a szociológia professzora, Konrád György könyvei pedig megtalálhatók a nyugat-európai nagyvárosok könyvesboltjainak kínálatában. A nyolcvanas évek derekára Konrád az egyik legismertebb kortárs magyar író volt szerte a nagyvilágban, könyvei számos nyelven jelentek meg, nyilatkozatait gyakran közölte a világsajtó. Munkásságát 1983-ban Herder-díjjal jutalmazták Ausztriában. Magyarországon szórványos sajtótámadások érték, ezek közül kiemelkedik a Népszabadság főszerkesztő-helyettesének, Rényi Péternek a Nem babra megy a játék című emlékezetes cikke az MSZMP központi lapjának 1982. december 11-i számában. Ennek megjelenését követően indult meg az összehangolt belügyi akció a magyar szamizdat és a Rajk-butik ellen.

Konrád Györgynek Magyarországon 1977 és 1988 között nem jelent meg könyve állami kiadónál. A városalapító című kisregényét 1977-ben a Magvető adta ki megrövidítve. Szilenciuma idején, a hetvenes évek második felétől viszont gyakran utazott Nyugatra, hosszabb-rövidebb meghívásoknak eleget téve, illetve alkotói ösztöndíjasként. A hetvenes–nyolcvanas években megfigyelés alatt tartotta a magyar állambiztonsági szolgálat: „Elvakult” fedőnevű célszemélyként szerepelt a napi operatív információs jelentésekben. Bár külföldön magyar nyelven is több kötete jelent meg (a berni Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem, a párizsi Magyar Füzetek Könyvei sorozatában és a New York-i Püski Kiadónál), útlevelet a magyar hatóságoktól mindig kapott. De az 1974-ben számára (is) felkínált kivándorlás lehetőségét elhárította. (Szelényi Iván és Szentjóby Tamás élt a kivándorlás lehetőségével.) A szamizdatosok által gyakran idézett credóját Konrád éppen Az értelmiség útja az osztályhatalomhoz utószavában fogalmazta meg:

„Én maradtam. Papírt és írógépszalagot lehet a boltokban vásárolni, mást az államtól nem várok.”

(Magyarországon a nyolcvanas években szamizdatban megjelent főbb művei: A látogató, Az autonómia kísértése, A cinkos, Ölni vagy nem ölni, Antipolitika, Kerti mulatság.)

Hosszú külföldi tartózkodásai során tett politikai nyilatkozataiban, előadásaiban, interjúiban Konrád a létező szocializmus baloldali, ma úgy mondanánk, balliberális kritikáját adta; interjúiban, műveiben az alkotói szabadság, a cenzúra és az emberi jogok helyzete

rendszeresen visszatérő témák.

A Szabad Európa Rádió 1984. február 17-én elhangzott kommentárjában így méltatta Konrád munkásságát:

„Konrád György Nyugaton a legismertebb magyar írók közé tartozik. Szomorú tény, hogy angolul, franciául, németül több könyve sokkal több példányszámban jelent meg, mint Magyarországon...”

A hivatalos kultúrpolitika részéről Magyarországon sok támadás érte az elmúlt években Konrád Györgyöt. A szocializmus ellenségének nevezték, holott Konrád demokratikus szocialistának vallja magát. Igaz, soha nem titkolta, hogy azok közé tartozónak vallja magát, akiket demokratikus ellenzéknek neveznek Magyarországon. (...) Nemzete kultúrájának ápolásával hozzájárult a humanitás szellemének erősítéséhez – most Herder-díjjal tüntették ki.”

Az alábbiakban három forrást vetek össze. Kutatásom tárgya az a mindmáig nyilvánosan tisztázatlan kérdés, hogyan alakult a Konrád–Szelényi-kéziratok sorsa 1974 októbere után. Időrendben a legelső forrásom az 1974-ben megnyitott, Konrád György és társai címmel vezetett BM vizsgálati dosszié (jelzete: TH V–160493). Második forrásként a szerzőpáros által az 1978-as magyar nyelvű kiadásban közölt elő- és utószó szolgált. Harmadik kútforrás a 168 Óra című lapban 1996-ban közreadott Konrád György-interjú.

A vizsgálati dossziéból megállapítható, hogy a magyar belügyi szervek titkos adatgyűjtés alapján folytatott nyomozást követően Szentjóbby Tamástól házkutatás során elkobozták 1974. október 18-án a kézirat első példányát. Majd Konrád György tevőleges közreműködésével és Szelényi Iván beleegyezésével 1974. október 27-én Sándor Ernő lakásán lefoglalták Az értelmiség útja az osztályhatalomhoz című írás két másik elrejtett példányát is. Több példány a szerzők egybehangzó (1978-as, illetve 1996-os) nyilatkozatai szerint nem készült a kéziratból. De lássuk először, hogyan idézi fel Szelényi Iván a kézirat sorsát 1978-ban, még a java Kádár-korszakban Ausztráliában írott visszaemlékezésében:

„A kéziratot mindössze három példányban tudtuk legépelni, s ezért úgy gondoltuk, a biztonság kedvéért szükségünk lenne egy mikrofilmmásolatra is, ami a rendőrség előtt könnyebben elrejtethető. 1974. október elején megkértük Szentjóbby Tamás költő és fotóművész barátunkat, hogy készítsen egy mikrofilmkópiát. Ebben az időpontban a rendőrség már nyíltan szigorú megfigyelés alatt tartott, s figyelhették, lehallgathatták a találkozót, melyen Szentjóbby a kéziratot átvette... Egy hetet töltöttünk a Gyorskocsi utcai börtönben. A rendőrség nehéz helyzetben volt, mindössze egy kézirat volt a kezükben, s az is csak egyetlen példányban (Szentjóbby szerencsére hanyag volt, s nem készítette még el a fotómásolatot sem)” (kiemelés – M. Á.). Szelényi ebben az 1978-as előszóban nem tett említést a másik két kéziratpéldány lefoglalásáról, illetve hollétéről. Homályban hagyta a sorsukat, amiből az olvasó arra következtethetett, hogy a szerzőknek sikerült elrejtetniük a kézirat másik két példányát a hatóságok előtt. Rejtegetőik pedig megúszták az eljárást.

Konrád György a könyv német fordítójához írott magánlevelében, amely az 1978-as kiadás utószava is egyben, így ír a kézirat és szerzői hányatott sorsáról:

„Szép nyár volt, forró nyár, kéziratunkat minden este elrejtettük, mert tudtuk, számot tarthat a politikai rendőrség érdeklődésére. Ezeken a dugdosási manővereken sok öniróniával neveltünk. S gyanítottuk, hogy ennek a kéziratnak egy újabb randevút köszönhetünk majd a politikai rendőrséggel. Október első napjaiban írtuk le a könyv utolsó mondatait... Három hét múlva, 1974. október 23-án már a politikai rendőrség vizsgálati osztályának fogdájában ültünk,

kézirataink jó része elkobozva (kiemelés – M. Á.), a kihallgatók olvasókat kerestek, tanút, aki állítja, hogy olvasta kéziratunkat... Tanút, aki olvasta volna munkánkat, hogy így az államellenes izgatás pusztja lehetőségéből valósággá váljék, nem találtak... Közben a külföldi lapokban is szó esett ügyünkről, a hazai értelmiségi közvélemény is idegeskedett. Még aki nem ért velünk egyet, az sem szereti, ha egy kézirat bírálatára közvetlenül a politikai rendőrség vállalkozik, a nyilvánosság kizárásával. Hat nap múlva újabb ügyészi figyelmeztetéssel szabadon bocsátottak, s följánlították számunkra a kivándorlás lehetőségét... Teltek az évek... Közben egy postagalamb kihozta tanulmányunk kéziratát."

Ennyit tudhatott a téma iránt érdeklődő közönséges földi halandó 1995-ig a Konrád–Szelényi-kéziratok sorsáról. (1989–90-ig érthető okokból még nem szólt a fáma arról, ki és milyen körülmények között juttatta ki külföldre a „megmaradt” kéziratpéldányt.)

Bár Konrád és Szelényi 1978-as emlékezései között kimutatható némi ellentmondás, azt egyikük sem állítja, hogy mindhárom példány a hatóság kezébe került. Szelényi egyetlen példányról ír, amelyet Szentjóbtytól foglaltak le, Konrád pedig kézirataik jó részéről. Ami igaz, hiszen a rendőrség a szerzők más műveinek kézirateit, leveleit, névjegyzékét, sőt könyveket és magnószalagokat is begyűjtött a házkutatások során. (A lefoglalt könyvek között Bibó István, Szolzsenyicin, Mao Ce-tung, Fenyő Miksa és mások munkái szerepeltek.)

1995-ben jelent meg Fodor András A hetvenes évek című naplója két kötetben a Helikon Kiadónál. Ebben a szerző közli 1973–74-es naplójegyzeteit is Konrád személyéről és a Konrád–Szelényi-kéziratügyről környezetében terjengő, megörökítésre méltónak tartott véleményeket, híreszteléseket.

1996-ban pedig napvilágra került egy nyilatkozat, amely új megvilágításba helyezte a kéziratpéldányok sorsát, illetve az egyik szerző, Konrád György szerepét. Lovas István megszólaltatta a Demokrata hasábjain a Konrád–Szelényi-ügy mindaddig anonim szereplőjét, Sándor Ernőt, aki elmondta, hogy a politikai rendőrség Konrád György személyes közreműködésével foglalta le 1974 októberében Sándor lakásán a korábban rábízott kéziratokat.

Konrád György 1996-ban, amikor már elmondható lenne a teljes történet, így emlékszik vissza a kézirat sorsára:

„1974 kora tavaszától őszeig Szelényi Ivánnal megírtuk Az értelmiség útja az osztályhatalomhoz című művet, mely Magyarországon 1989-ben jelent meg először... Dugdostuk, rejtegettük, mert akkoriban már lezajlott egy hasonló história Haraszti Miklós Darabbér című irodalmi szociográfiája körül: rendőrségi vizsgálat, bíróság, per, tanúvallomások, házkutatások azoknál, akiknél kézirat lehetett, és végül tíz hónap felfüggesztett börtönbüntetés, amelyet Haraszti kapott. Ezekben az időkben már nem tudtuk a lehetséges közlési kereteken belül elmondani, amit gondoltunk. Mindenesetre Az értelmiség útja kéziratát három példányban legépeltük. Az egyiket odaadtuk Szentjóbty Tamás barátunknak, hogy próbálja lefényképezni; minden eshetőségre legyen egy kicsinyített változata is. A másik Szelényi Ivánnál volt, ő (is) rokoni kapcsolatok révén helyezte biztonságba. A harmadik itt volt nálam, az asztalomon. Szentjóbty Tamásnál egyszer csak házkutatás volt. Már napok óta figyelték a lakásunkat, amikor volt nálunk egy rokon házaspár. Ez a házaspár nagyon kedvesen vállalta, hogy a nálam lévő kéziratpéldányt elrejtje...”

Konrád tehát 1996-ban megerősíti Szelényi fent idézett, 1978-ban közzétett állítását, hogy három példányban készült el a kézirat. Ebből a két megmaradt példányt kellett biztonságba helyezni, miután megtudták, hogy Szentjóbty Tamásnál 1974. október 18-án házkutatást tartott a rendőrség, és ezt követően Szentjóbtyt letartóztatták. Erre a feladatra Konrád György a

sógorát, Sándor Ernőt és sógornőjét, Lángh Zsuzsát kérte fel. Konrád emlékezete szerint egy példányt adott át a kéziratból sógorának, egy példányt pedig Szelényi „helyezett biztonságba”. A 2001-ben Kiszely Gábor által először publikált vizsgálati anyagok azonban mást tartalmaznak, több ponton ellentmondanak Konrád 22 évvel később tett nyilatkozatának a kéziratok sorsát illetően. (Sándor Ernő megerősítette a jegyzőkönyvek áttanulmányozása után, hogy két példányt foglalt le nála a rendőrség.)

A vizsgálati dossziéból kiderül, hogy a magyar állambiztonsági szervek kiterjedt (titkos és nyílt eszközöket alkalmazó) nyomozást folytattak az ügyben. A Belügyminisztérium III/1-es osztálya vezetőjének, dr. Deák József r. ezredesnek 1974. október 23-án kelt jelentését idézzük:

„Operatív technikai adatok szerint Konrád György és Szelényi Iván 1974-ben közösen Az értelmiség útja az osztályhatalomhoz címmel az MNK államrendje ellen gyűlöletkeltésre alkalmas tartalmú »tanulmányt« írtak. A »tanulmány« népköztársaságunkkal szemben ellenséges felfogású és magatartású értelmiségiek ellenforradalmi programjaként értékelhető. Terjesztése esetén alkalmas arra, hogy ezen ellenséges személyek, illetve csoportok e program mögé felsorakozva fellépjenek a rendszerrel szemben.

A kéziratot több példányban Konrád György lakásán gépelték le. Elhatározták, hogy a kéziratot lefotózzák, és a filmet illegálisan Nyugatra juttatják. A fotózás megszervezésébe bevonták Szentjóbby Tamást.

A kézirat létezéséről és annak tartalmáról Szentjóbbyn kívül tudomást szerzett még dr. Bíró Jánosné filmkritikus, dr. Kardos László, a Nékosz volt titkára és Hernádi Gyula író, budapesti lakosok.

Operatív értesülés szerint a folyamatba tett nyomozást követően az akkor még szabadlábon lévő Konrád György és Szelényi Iván a lakásukon lévő inkriminált anyagokat elrejtés végett átadták Sándor Ernő és Bata Imre budapesti lakosoknak. Egyidejűleg Szelényi Iván érvényes úti okmánya felhasználásával Jugoszláviába akart utazni, Konrád György pedig illegalitásba vonult...

Konrád György a kihallgatásán felmutatott kéziratról úgy nyilatkozott, hogy azzal összefüggésben nem hajlandó vallomást tenni, Szelényi Iván pedig tagadja, hogy az inkriminált anyagot ő készítette volna. Vallomása szerint a kézirat létezéséről sem volt tudomása.

A tanúként kihallgatott személyek nem tettek terhelő vallomást. Kihallgatásuk során szerzett tapasztalataink szerint – az operatív adatokkal egyezően – a gyanúsítottak cselekményét ismerik, egy részük – különösen Hernádi Gyula, dr. Bíró Jánosné – a kéziratot olvasta. Elzárkózásuk oka feltehetően az, hogy Konrád és Szelényi nézeteivel egyetértenek, velük szoros baráti kapcsolatot tartanak.

A nyomozás során 10 helyen lefolytatott házkutatáson a kézirat többi példányát nem találtuk meg.

Különböző személyeknél lefoglaltunk izgatató tartalmú feljegyzéseket, magyar és idegen nyelvű könyveket, Haraszi Miklós Darabbér című kéziratának egy példányát, valamint magnetofonszalagokat. Az eddig visszahallgatott magnetofonszalagok Konrád György és Szelényi Iván egymás közötti beszélgetéseit tartalmazzák, amelyek több kérdésben megegyeznek az inkriminált kézirat szövegével.

Az ügyben kirendelt írásszakértők szerint az inkriminált kézirat négy különböző írógépen készült. Ezek közül a Sándor Ernő lakásán lefoglalt írógép megegyezik a gépek egyikével. Konrád György, Szelényi Iván és a házkutatást szenvedő személyek többsége a nyomozati intézkedéseinket megpanaszolta.

Az ügyben a nyomozást folytatjuk.”

A nyílt eljárás során a rendőrség házkutatást tartott többek között Csobánkán a harangozóházban, ahol a mű nagy része született, Sándor Ernőnél és feleségénél, Lángh Zsuzsánál, id. Sándor Ernő református lelkésznél Kiskunlacházán, Frankl (Hajas) Tibor és Major János képzőművészeknél, utóbbinál a könyv esetleges fotózása után érdeklődtek, Konrád György elvált feleségénél és Bíró Yvette-nél.

Szentjóbby, Konrád és Szelényi, valamint a meghallgatott tanúk az első napokban tagadták mindazt, amivel a hatóságok vádolták a letartóztatottakat, és a rendőrség összehangolt házkutatási akciója sem vezetett el az elkészült kéziratok példányaihoz. Pedig már az első házkutatási hullámban eljutottak Sándor Ernő lakásába, és ki is hallgatták tanúként. Részlet Sándor Ernő 1974. október 22-én, az első házkutatást követően tett tanúvallomási jegyzőkönyvéből:

„Külön kérdésre azt tudom válaszolni, hogy én Az értelmiség útja az osztályhatalomhoz c. írományt egyáltalán nem láttam, és arról sincs tudomásom, hogy Konrád György ilyet készített volna.”

Az 1974. október 25-én kelt III/1-es jelentés még két alternatív javaslatot fogalmaz meg Konrád György és társai ügyében:

„1. Mindhárom személy tekintetében a nyomozást a Be. 139. § (1) bekezdés e) pontja alapján a Btk. 60. §-a szerinti figyelmeztetéssel megszüntetni.

Az ügyben a bizalmas nyomozást tovább folytatni.

2. A felsorolt személyeket előzetes letartóztatásba helyezni. Ezen idő alatt megkísérelni bűncselekményük teljes kivizsgálását és tevékenységük jogi bizonyítékainak biztosítását. Amennyiben ezen idő alatt sem sikerül újabb bizonyítékokat beszerezni, ebben az esetben is az eljárást csak a fenti módon lehet befejezni. Jelen körülmények között erre csak abban az esetben nyílna lehetőség, amennyiben a letartóztatásban lévő személyek konok tagadó magatartásukat feladnák, és teljes beismerő vallomást tennének. Dr. Deák József r. ezredes, osztályvezető.”

Mivel a keresett kéziratpéldányok nem kerültek elő, Konrádot és Szelényit még ugyanezen a napon (október 25-én) előzetes letartóztatásba helyezi az ügyészség. És megkezdődik az alkufolyamat a letartóztatott szerzők és a kihallgató tisztek között, amelynek lefolyásáról csak rendkívül vázlatos kép alkotható a vizsgálati dosszié iratai alapján.

Október 27-én váratlan fordulat áll be az addig megfenekleni látszó nyomozásban. Ezen a napon Szelényi Iván a következő, kézzel írott levelet juttatja el Konrád Györgyhöz:

Gyurikám!

A kihallgató tisztem beszámolt tegnapi beszélgetésekről. Én a magam részéről benned feltétlenül megbízom, minden döntésedet és kötelezettségvállalásodat a magam részére kötelezőnek elfogadom, későbbiekben nem kifogásolom.

Budapest, 1974. okt. 27.

Szelényi által aláírt, azonos tartalmú nyilatkozat is található a dossziében. Ugyanazon a napon újra házkutatást tartanak – Konrád György bevonásával – Sándor Ernő lakásán. Erről a házkutatást követően felvett kihallgatási jegyzőkönyvben az alábbiak olvashatók:

„Közlés: Konrád György és társai ellen izgatás büntette alapos gyanúja miatt folytatott nyomozás során a mai napon Konrád György előzetes letartóztatottal együtt megjelentünk az Ön lakásán. (...) Ott Konrád György felkérte Önt és feleségét, hogy adják elő azokat a feljegyzéseit, amelyeknek elrejtésére (sic!) Önöket megbízta. Konrád György kérésére Ön a

lakásának Keleti Károly utcára néző lakószobájában felállított, használatban lévő, gáztüzelésű cserépkályhából elővette, és nekünk, a nyomozó hatóság rendelkezésére bocsátva, átadott két külön papírtekercset, amelyek alufóliába voltak csomagolva. A papírtekercsetek Ön, a felesége, valamint Konrád György előtt felbontottuk, és abból Az értelmiség útja az osztályhatalomhoz című írás két gépelt másolati példánya (kiemelés – M. Á.), ezeken kívül ehhez tartozó, több oldal terjedelmű gépelt és kézírásos anyag, valamint Haraszi Miklós Darabbér című írása került elő. Konrád György ezekkel az írásokkal kapcsolatban Önök előtt kijelentette, hogy azonosak azokkal az írásokkal, amelyeket Önöknek átadott.”

Álljunk meg itt egy pillanatra, és idézzük fel ismét Konrád György 1996-os, Láng Zsuzsának, a 168 Óra munkatársának adott interjút:

„Benntartásunk alatt én megpróbáltam hideg fejjel gondolkodni. Nem estem pánikba, igyekeztem inkább kombinálni. És akkor úgy gondoltam, hogy ha átadom nekik a rokonaimnál lévő kéziratot, amely mögött nem volt további példány, vagyis indigóra utaló nyom sem lehetett, akkor a rendőrök beérik ezzel. És akkor egyrészt leáll a vizsgálat, másrészt a »középső« kézirat megmarad, ezáltal a műnek is lehet további élete.”

Konrád tehát egy kéziratpéldány „átadásáról” beszél még 1996-ban is (ennek az 1974-es iratok ellentmondanak), igaz, 1996-ban még nem voltak kutathatók a Történeti Hivatalban az itt ismertetett vizsgálati dossziében fellelhető dokumentumok. (A Történeti Hivatal csak 1997 szeptemberében nyitotta meg kapuit.) A mellékelt „bűneljegyzék” és az ügyben készített több jelentés (például az 1974. október 28-án kelt BM III/1-es osztály jelentése) alapján kijelenthetjük, hogy a három példányban elkészült kézirat mindhárom példánya a rendőrség kezébe került az 1974. október 18-án, illetve 27-én megtartott házkutatások során. Konrád György részt vett a sógoránál megtartott második házkutatáson, és szerepe volt abban, hogy személyes fellépésének köszönhetően Sándor Ernő végül átadta a keresett példányokat. Konrád ezzel leleplezte a rendőrség előtt, hogy Sándor Ernő hamisan tanúskodott fent idézett vallomásaiban, amikor (Konrád kérésének eleget téve előbb elrejtette, majd) letagadta az eljáró hatóság előtt a birtokában lévő „izgató” kéziratokat. Az a tény, hogy Sándor ellen sem indult eljárás, és a három letartóztatott is „megúszta” egy figyelmeztetéssel, arra enged következtetni: a szervek elsődleges feladata az volt, hogy megszerezzék a kézirat összes példányát, mielőtt a szerzők megpróbálnák sokszorosítani, terjeszteni vagy külföldre kijuttatni. (Az eljárás során a rendőrség lefoglalta azokat az írógépeket is, amelyeken a szerzők a kéziratot gépelték.) Elsősorban tehát ezzel magyarázható a nyílt eljárás időpontja, mivel október 14-e után „tartani lehetett attól”, hogy Szentjóbey elkészíti a mikrofilmmásolatot. Ezt mindenképpen meg akarták akadályozni.

Az iratokból megállapítható, hogy a kéziratpéldányok felderítésével és lefoglalásával a rendőrség elvégezte a dolgát, amellyel „felsőbb szinten” megbízták. Az előzetes letartóztatásban lévő lefoglaltakat (Konrád, Szelényi, Szentjóbey) a legenyhébb büntetésben (az 1974. október 28-án jegyzőkönyvbe foglalt): figyelmeztetésben részesítik, és a nyomozás megszüntetésével egyidejűleg még aznap szabadlábra helyezik őket. Szabadulásuk előtt szokatlan közjáték következett: a szerzőknek és Szentjóbeynek is felajánlották a kivándorlás lehetőségét.

(Erről az ajánlatról egyébként 1978-ban maguk a szerzők is említést tesznek könyvükben.)

Az eljárás során lefoglalt anyagokkal (kéziratok, könyvek, jegyzetek, magnószalagok stb.)

kapcsolatban „tárgyi eljárás” lefolytatását javasolja a vizsgálat vezetője.

„A nyomozás során izgatás tárgyi bizonyítékát képező anyagok elkobzása céljából tárgyi eljárás

lefolytatása szükséges.”

A lefoglalt könyvek, dokumentumok és a vizsgálat során keletkezett iratok 1974. október 28. utáni sorsáról, az illetékes hatóságok közötti vándorlásáról az utolsó hivatalos feljegyzés a dossziében 1976. december 8-ról származik:

„Az ügy lezárását követően a nyomozati iratok két példányát, valamint a bűnjeleket továbbítottuk az objektív eljárás lefolytatása céljából. A lefoglalt anyagokat a Fővárosi Bíróság gazdasági hivatalának, a nyomozati iratokat pedig a Legfőbb Ügyészség Politikai Osztályának küldtük meg.

Felsőbb szinten úgy döntöttek, hogy Konrád György és társai ügyében objektív eljárás lefolytatására nem kerül sor.

1975. február 14-én a legfőbb ügyész az ügyben keletkezett összes iratokat, valamint bűnjeleket kriminológiai tanulmányozás céljából megküldte Benkei András belügyminiszter elvtársnak.

Dr. Orbán Vilmos r. fhdgy.

Dr. Bölcsházi Ottó r. őrgy.,

III/1–B alosztályvezető”

Sajátos kivételként ebben az esetben nem rendelték el a pártállam idején érvényben lévő jogszabályok alapján a szokásos elkobzást és megsemmisítést sem, ahogy tették ezt számtalan esetben a nemkívánatos gondolatok és írások elleni harc során a kommunista diktatúra fennállása alatt.

A Konrád György és társai ügyében letartóztatott személyek szabadulás utáni sorsának alakulásáról a vizsgálati dosszié utolsó dokumentuma szűkszavúan tájékoztat: Konrád Magyarországon maradt, Szelényi Angliába, Szentjóbby Svájcba távozott.

Több kérdés maradt megválaszolatlanul a szerző és az olvasó előtt.

Jelesül: melyik példány és hogyan került ki a vasfüggönyön túlra a Konrád–Szelényi-kéziratból, vagyis ki és mikor tette a postagalamb csőrébe a lefoglalt kéziratot?

Hogyan, kiknek a közreműködésével alakult át a „kriminológiai tanulmányozás” tárgya a formálódó „magyar demokratikus ellenzék” és a magyar szamizdat Nyugaton kiadott ősforrásává?

Miféle titkos nemzetközi játszma zajlott itt? Másképpen fogalmazva: milyen ügyes konspiráció juttatta ki Nyugatra az „Aczél-művek” szigorúan őrzött falai közül „az egyik első magyar szamizdat írást”?

Vagy egyszerűen jól konspiráltak a szerzők és korabeli segítők? Miért állították a dokumentumokban a hatósági személyek, hogy mindhárom kéziratpéldányt lefoglalták, ha csak két példány jutott a birtokukba?

Akik tudják ezekre a kérdésekre a választ, reményeim szerint még élnek.

Kíváncsian várom nyilvános megnyilatkozásukat.

(Az írás a magyar szamizdat történetének fehér foltjait vizsgáló nagyobb munka részlete. A szerző kutatásait a Soros-alapítvány és a XXI. Század Intézet ösztöndíjjal támogatta.)